www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تاريخى رەشىدي

مىرزا ھەيدەر كۆرەگان

مولا مۇھەممەدنىياز ئىبن ئەبدۇلغەفۇر تەرجىمىسى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت

سۆيۈنچەكخانىنىڭ جەڭلىرىدىن كېيىن دۇچ كەلگەن
ۋەقەلەر ۋە سۇلتان سەئىدخانىنىڭ قازاق
تەرەپكە، قاسىمخانىنىڭ ھۇزۇرىغا
بارغانلىقىنىڭ بايانى

تارىخقا توققۇزيۇز ئون‌سەككىز[2]باش باھار پەسلى ئىدى، شاھىبەگخانىنىڭ تەۋەلىرىدىن بولغان ئۆزبەك شەيبانىيلار ماۋەرائۇننەھرده كۈچىيىپ، كۆڭۈلده ئۇلارنىڭ ۋەھىمە ۋە ئەندىشىلىرى كۆپىيىشكە باشلىدى. ئۇلار خانىنىڭ ئەندىجاندا ئەمىرلىرى بىلەن تۇزگەن تەدبىر ۋە مەسلىھەتلىرىنى ئاڭلاپ، ئەندىجانغا كېلىشتىن توختىدى. شۇڭا، خان ئەمىرلىرى بىلەن بۇ قېشىنى مۇشۇ ھېيىلىلەر بىلەن ئۆتكۈزۈپ، دەسلەپكى باھار پەسلى كەلگەندە ئويلىنىشقا باشلىدى. «ئەمدى نېمە ھېيلە قىلارمىز ۋە نېچۈك تەدبىر ئىشلىتەرمىز» دەپ ئىككىلىنىپ تۇرۇۋاتقىنىدا توساتتىن قاسىمخان تاشكەند ئۈستىگە يۈرۈش قىلدى. قاسىمخانىنىڭ تاشكەند ئۈستىگە يۈرۈش قىلغانلىق خەۋىرى ئاڭلىنىپ، لېكىن قاسىمخان تېخى تاشكەند ئۈستىگە كەلمەستىنلا، خان تېزدىن بېرىپ تاشكەندكە تەۋە ئاھەنگەران ئاتلىق يەرنى چاپقۇن قىلدى. پېقىر شۇ سەپەرده ھەمراھ ئىدىم. سەھەر ۋاقتىدا ئاھەنگەران خەلقىنىڭ ئۈستىگە يېتىپ باردۇق. ئۇ خەلق ئەھلى ئايالىرى ۋە مال ـ مۈلۈكلىرىنى جاڭگالدا مەھكەم يوشۇرۇپ قويغانىدى. جاڭگالنىڭ بىر تەرىپىده ئۇلۇغ سۇ بار ئىدى، يەنە بىر تەرىپى چوڭقۇر يار ئىدى. بىر يولدىن باشقا يول يوق ئىدى. ئۇ خەلق ئاشۇ مۇستەھكەم جايغا بېكىنىپ يولنى توسۇپ بىزنى يېقىن بارغىلى قويمىدى. بۇ ۋەقە خانغا ئاڭلاندى. خان پېقىرنى خاجە ئەلى باھادىرغا تاپشۇرۇپ: «مىرزا ھەيدەرنىڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى مەھكەم تۇتقىن، قويۇپ بەرمىگىن، خەتەرلىك يەرلەرگە بارمىسۇن» دېدى. چۈنكى، پېقىرنىڭ تېخى يېشىم كىچىك ئىدى، ياخشى-

---

① بېشى ئۆتكەن ساندا.

② ھىجرىيە 918 ـ يىلى مىلادىيىنىڭ 1512 ـ يىلىغا توغرا كېلىدۇ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

نى ياماندىن ئايرىيالمايتتىم، ئۆزۈمنى خەتەردىن مۇھاپىزەت قىلالمىغۇدەك ئىقتىدارىم يوق ئىدى. خان ئۆزى لەشكەر باشلاپ ئۇ خەلقتە يېقىن باردى. خان ئۇ خالايىقنىڭ ھەممىسى پىيادە ھالەتتە ئوق ۋە كامانىنى قوللىرىغا ئېلىپ، ھەر بۇلۇڭدا ئوق ياغدۇرۇشقا تەييار بولۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئوڭ ۋە سول تەرەپتىكى باھادىرلارغا: «ئاتىنىڭ تىزگىنىنى قويۇپ بېرىشكە ئالدىرىماڭلار، ھەممىڭلار بىراقلا ھۇجۇم قىلىڭلار» دەپ بۇيرۇدى. باھادىرلار خانـ نىڭ پەرمانى بىلەن ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى ياندۇرۇپ، بىراقلا ھۇجۇم قىلىش نىيىتىدە ئۆزىنىڭ تەرتىپلىرىنى تۈزۈشكە مەشغۇل بولدى. ئۇلار شۇ مەشغۇللۇقتا تۇيماي قالغانىدى، خان يەككە ـ يىگانە ھالدا ھۇجۇم قىلدى، چۈنكى خانىنىڭ بۇ سۆزىنى ئېيتىشتىكى مەقسىتى باھادىرلارغا تۇيغۇزماي، ئۆزى يالغۇز ھۇجۇم قىلىش ئىدى. خان ھەممىدىن ئىلگىرى ئۆزىنى قارشى تەرەپكە يەتكۈزدى. قارشى تەرەپتىن خانىنى قەستلەپ ئوچ نەپەر كامانداز تەق بولۇپ تۇرغانىدى. خان يېتىپ بارغان ھامان ئۇچەيلەن خانغا ئوق ئاتتى. بۇ ئوقلارنىڭ ھېچقايسىسى خانغا تەگمىدى. خان ئۇ ئۇچەيلەنىنىڭ بىرىگە دۈشمەننى قىرغۇچى تىغنى ئۇردى. ئۇ جان ۋەھىمىسىدە خانىنىڭ ئېتىنىڭ ئاستىغا كىرىۋالدى. خان يەنە بىرىگە يۈزلەنگەنىدى، ئاتىنىڭ ئاستىغا كىرىۋالغىنى بولسا قېچىپ كېتىپ باراتتى. ئەبدۇلۋاھىد باھادىر ئاتلىق بىر پالۋان بار ئىدى، خانىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇمۇ ھۇجۇم قىلىپ بارغانىدى. شۇ ئەسنادا خانىنىڭ ئاستىدىن قېچىپ چىققان كامانىدازنى ئۇ پالۋان شەمشەر بىلەن شۇنداق ئۇردىكى، بېشى بىر كامان بويى چاچراپ چىقىپ يەرگە چۈشتى. قالغان ئىككىسىنى خان يوقلۇق دەرگاھىغا ئەۋەتتى. ئاڭغىچە خانىنىڭ ھەربىرى پەلەك بەھرامىغا خۇنخورلۇقتىن تەلىم بەرگۈچى پالۋانلىرى چاقماقتەك تېز يېتىپ كەلدى. گويا «چاقماق چاققاندا ئۇلار كۆز نۇرىدىن ئايرىلىپ قالغىلى تاس قالمىدۇ.»[1] ئايىتى ئايان بولدى. بىر پەستىلا ئۇ كىشىلەرنىڭ تىرىكلىك خامىنى شۇنداق يوق قىلىدىكى، تاكى قىيامەتكىچە ئۇلاردىن ئەسەر ۋە نىشان قالمىدى. بۇ جەڭدە شىجائەتلىك باتۇرلار ۋە قەيسەر جەڭچىلەردىن ھېچكىم خانغا تەڭ تۇرالماي، ھەممىسى بىردەك خانغا ئاپىرىن ـ تەھسىن ئېيتتى ۋە ئىنساپ قوللىرى بىلەن شىجائەتنىڭ ئۇلۇغ مەرتىۋىسىنى خانغا بەخشەندە قىلدى. خان ئۇ سەپەردىن ساق ـ سالامەت ۋە غەلىبە بىلەن يېنىپ كەلگەنىدى. قاسىمخانىنىڭ سۆيۈنچەكخان ئۇستىگە تاشكەندكە يېتىپ كەلگەنلىك خەۋىرى ئاڭلاندى. خان يالغۇز تاشكەندكە يۈرۈپ كەتتى. پەرغانە بىلەن تاشكەندنىڭ ئارىسىدىكى كەندىرلىك دېگەن داۋانغا يەتكەندە، قاسىمخانىنىڭ تاشكەندتىن يانغانلىق خەۋىرى ئاڭلاندى. شۇڭا خانمۇ شۇ يەردىن ئاخسىغا كېلىپ، پەرغانە ۋىلايىتىدىكى قەلئەلەرنى مەھكەم بېكىتتى، [ئاندىن قازاقلارنى قايتىدىن تاشكەند ئۇستىگە باشلاپ كېلىش ئۈچۈن] قازاقلار تەرىپىگە يۈزلەندى. پېقىر ساقسىز بولۇپ قالغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇ سەپەردىن قالغانىدىم. خان قازاق تەرىپىگە يۈرۈپ، موغۇلستاننىڭ جۇد[2] ئاتلىق مەشھۇر بىر جايىدا، قاسىمخانىنىڭ قارارگاھىغا يېتىپ باردى. ئۇ ۋاقىتتا قاسىمخانىنىڭ يېشى يەتمىشكە يەتكەنىدى، خانىنىڭ يېشى ئوتتۇزغا يەتكەن بولسا كېرەك. قاسىمخان ئۆزىنىڭ قېرىپ قالغانلىق ئۆزرىنى ئىزھار قىلىپ، خانىنىڭ ئىستىقبالىغا چىقمىدى. قالغان تامام سۇلتانلارنى خانىنىڭ ئىستىقبالىغا چىقارتتى. ئۇلارنىڭ بەزىسى

---

① «قۇرئان كەرىم» 2 ـ سۈرە بەقەرە 19 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.»

② بۇ ئىسىم مۇھەممەدسادىق قەشقەرى تەرجىمىسىدە جو(چۇ) دېيىلگەن.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئەللىك ـ ئاتمىش ياشلاردا ئىدى. مەسلەن، خانىشخان[1]، ساباشخان[2]، ماماشخان، جانھەيدەر سۇلتان، خارىش[3] سۇلتان قاتارلىقلار باشچىلىقىدا ئوتتۇز ـ قىرىق نەپەر جۇجى نەسەبلىك سۇلتانلارنى خانىملىك ئىستىقبالىغا چىقىپ، ئالدىغا بېرىپ، تىزلىنىپ كۆرۈشۈشكە بۇيرۇغاندى. ئۇلار ئىچىدىن خانىشخان ۋە ساباشخان ئىككىسىنىڭ يېشى خاندىن تولىمۇ چوڭ بولغاچقا، خان بۇلار بىلەن ئورنىدىن قوپۇپ تىز پۈكۈپ[4] كۆرۈشتى، قالغانلارنىڭ ھەممىسى خانغا تىزلىنىپ مۇلاقات بولدى. خان ئولتۇرغان جايىدا ئولتۇرۇپ كۆرۈشتى. خان كېلىپ قاسىمخان بىلەن كۆرۈشكەندە، قاسىمخان شۇنداق پېشكەشلەرنى قىلدىكى، خان ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە قاسىمخانىنىڭ بۇ گۈزەل ئۆچرىشىشىنى، ئىنسانىي ئادەمگەرچىلىكىنى ھېچقاچان ئېسىدىن چىقارمىغاندى. ھەرۋاقىت قاسىمخاننى ئەسلەش مۇرىتى كەلسە، خان «ئەنارەللاھۇ بۇرھانەھۇ» (ئۇنىڭ ھۆججەتلىرى نۇرلۇق بولغاي) دېگەن سۆزلەرنى ئېيتاتتى ۋە: «قاسىم خان شۇنداق كىشى ئىدىكى، ئۇنىڭ ئادەمگەرچىلىكىنىڭ چەك ـ چېگرىسى يوق ئىدى.» دەپ ئۇنىڭ دوستلۇق ۋە ئادەمگەرچىلىكىنى بايان قىلاتتى. قاسىمخان كۆرۈشكەندە خانغا: «بىز سەھرالىق خەلقمىز، بىزنىڭ دىيارىمىزدا ئوبدان نەپىس بايلىق ۋە لەزىز غىزالار يوق، بايلىقىمىزنىڭ ئېسىلراقى ئات، غىزايىمىزنىڭ لەزىزراقى گۆشتۇر. شارابىمىزنىڭ ياخشىراقى ئاتنىڭ سۈتىدۇر. بىزنىڭ دىيارىمىزدا باغ ۋە ئىمارەت يوق، سەيلىگاھىمىز يىلقىدۇر. ھەر ۋاقىت تاماشا قىلار بولساق، يىلقىلار ئوتلايدىغان يايلاققا بېرىپ، ئاتلارنى كۆرۈپ تاماشا قىلىمىز. [بىر ـ بىرىمىزگە ھەمراھ بولۇپ بىرەر سائەت تاماشا قىلايلى]» دەپ، خاننى يىلقىسى بار يەرگە باشلاپ باردى [ۋە ھەممە چارۋىلىرى ۋە ئاتلىرىنى تاماشا قىلدۇردى]. قاسىمخان يەنە: «[ئىككى] ئېتىم باردۇركى، پۈتكۈل يىلقىلىرىمنى ئۇنىڭغا تەڭ كۆرمەيمەن» دېدى. خان دائىم: «ھەقىقەتەن ئۇ ئىككى ئاتقا ئوخشايدىغان ئاتنى ئۆمرۈمدە كۆرمىگەنىدىم» دەيتتى. قاسىمخان ئۇ ئىككى ئاتنى كەلتۈرۈپ: «بىز سەھرالىق خەلق مۇشۇ ئىككى ئاتنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتى بىلەن ھايات كەچۈرىمىز، بۇ ئىككى ئاتتىن بۆلەك ئىشەنچكە يارىغۇدەك ئېتىم يوق. بۇ ئىككى ئاتنىڭ ھېچبىرىنى كىشىگە بېرىشىم ۋە قولۇمدىن چىقىرىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئەمما، سىز ئىزىز مېھمانسىز، نەزىرىڭىزگە قايسى ياقسا، شۇنى سىز ئېلىڭ بىرىنى ماڭا قويۇڭ» دېدى. تولا تالاش ـ تارتىشلاردىن كېيىن قاسىمخان ئۇ ئىككى ئات ئىچىدىن «ئوغلانتورۇق» دەيدىغان بىر ئاتنى ئۆزى ئالدى. «ئوغلانتورۇقتەك ئاتنى پۈتكۈل يەر يۈزىدە ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغاندۇر، بەلكى، ئاڭلاپمۇ باقمىغان بولغىيدى. يەنە بىرى بولسا ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق ۋە ئېسىلراق ئىدى. ئۇنى خانغا بەردى. يەنە يىلقىلىرى ئارىسىدىن نەچچىلىگەن ئوبدان ئاتلارنى ئىلغاپ خانغا بەردى. ئاندىن كېيىن قاسىمخانىنىڭ ئالدىدا ئىككى كاسا قىمىز بار ئىدى، ئۇنى ئېلىپ خانغا قاراپ مۇنداق دېدى: «بىزنىڭ مېھماندارچىلىقىمىز قىمىز بىلەن بولۇر، ئەگەر ئىلتىپات قىلىپ بۇنى ئىچسىڭىز، مەن كۆپ مىننەتدار بولغان بولاتتىم». ئەمما، خان خېلىدىن بېرى ئىچىملىكنى تاشلىغانىدى، شۇڭا قاسىمخانغا ئۆزرە ئېيتىپ:

---

③ بۇ ئىسىم مۇھەممەدسادىق قەشقەرى تەرجىمىسىدە «جانىشخان» دېيىلگەن.
④ بۇ ئىسىم مۇھەممەدسادىق قەشقەرى تەرجىمىسىدە «بىنەشخان» دېيىلگەن.
① بۇ ئىسىم مۇھەممەدسادىق قەشقەرى تەرجىمىسىدە «قارش» دېيىلگەن.
② «تىز پۈكۈپ كۆرۈشتى» دېگەن سۆز مۇھەممەدسادىق قەشقەرى تەرجىمىسىدە «تەڭ باراۋەر ھالەتتە تۇرۇپ كۆرۈشتى» دېيىلگەن.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

«بىرنەچچە ۋاقىتلاردىن بېرى ئىچىملىكنى تاشلىغانىدىم، ئەمدى ئۇ ئەھدىمنى سۇندۇرسام ياخشى بولماسمىكىن» دېدى. قاسىمخان: «مەن دەسلەپكى ئۇچراشقاندىلا بىزنىڭ ئەھۋالىمىز-نى، دىيارىمىزنىڭ غىزا ۋە شارابلىرىنى سەمىگزگە سالغانىدىم، شارابىمىزنىڭ ياخشىراقى ئاتىنىڭ سۇتى دېگەنىدىم. ئەگەر بۇ قېمىزنى ئىلتىپات قىلىپ ئىچمىسىگىز، بىز نامراتلارنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلمىسىگىز، سىزنى مېھمان قىلىشقا تەييار قىلغان شارابىمىزنى خوپ كۆرمىسىگىز، بىزگە چوڭ خىجالەتچىلىك بولغۇسىدۇر. بىز قانداق قىلىپ سىزنىڭ خىزمە-تىگىزنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايمىز. يىل يىللار ئۆتۈپ سىزدەك ئەزىز مېھمان مەندەك نامرات ساھىبخانىنىڭ كۇلبىسىگە قەدەم تەشرىپ قىلغاندا، مەن مېھماندارچىلىق قىلىشتىن بۇنداق ئاجىز كىلىپ قالسام، قانداق خىزمەت بىلەن بۇ خىجالەتچىلىكتىن خالاس تاپقايمەن، قايسى تىل بىلەن ئۆزرە ئېيتىپ بۇ خىجالەتتىن چىقارمەن» دەپ بېشىنى تۆۋەن سالدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن مالاللىق ۋە خىجالەتچىلىك ئالامەتلىرى ئوچۇق - ئاشكارە كۆرۈندى. خان بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قاسىمخانىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ، شاراپ كاسىسىنى قولىغا ئېلىپ، تەخىر-سىزلا قېمىزنى بىر يۇتۇم قالدۇرماي ئىچىۋەتتى. قاسىمخان ئادەتتىن تاشقىرى خۇشال - خورام بولۇپ، گۈل - گۈل ئېچىلىپ، سۆھبەتنى قىزىتتى. ئۇلار تاكى يىگىرمە كۈنگىچە ئارقىمۇئارقا قېمىز ئىچىشكە مەشغۇل بولدى. ئۇ ۋاقىت ياز ئايلىرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرى ئىدى. قازاق خەلقى قاسىمخانىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قىشلاقلىرىغا يۇزلەندى. قاسىمخان: «ھازىرچە شەيبانىيلارنىڭ ئۇستىگە بېرىشىمىز مۇشكۈلدۇر. چۈنكى، سەھرا خەلقى بۇ كۈنلەردە قىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلمىسا بولمايدۇ. بۇ كۈنلەردە لەشكەر تارتقىنىمىزنىڭ پايدىسى يوق.» دەپ تاشكەند ئۇستىگە بېرىشقا ئۆزرە ئېيتتى. ئەمما، خانغا تولا ئادىمىگەرچە-لىك ۋە مۇلايىملىق بىلەن قايتىشقا ئىجازەت بېرىپ، ئۆزى كۆچۈپ ئەسلىي ئورنىغا قاراپ كەتتى. خان قاسىمخاندىن ناھايىتى رازى ۋە خۇشال بولغان ھالدا كۈز ۋاقتىدا ئەندىجانغا قايتىپ كەلدى. خانىنىڭ خىزمىتىدىكى پەزىلەت ئىگىلىرىدىن بىرى بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ، «قازاق» دېگەن سۆزنى تارىخ قىلىپ تاپتى.

ھەزرىتى مەۋلانا قازى ــ ئۇنىڭ سىرلىرى مۇقەددەس بولغاي ــ نىڭ ئەھۋاللىرىنىڭ بايانى

بىلىش كېرەككى، يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتۈلگىنىدەك، شاھ ئىسمائىل شاھىبەگخانىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ياردىمى بىلەن بابىر پادىشاھ سەمەرقەندنى ئالغان زاماندا، ھەزرىتى مەۋلانا قازى ــ ئۇنىڭغا رەھمەت ۋە جەننەتلەر نىسىپ بولغاي ــ سەمەرقەندتىن ئەندىجانغا كەلگەندى. ئەمدى مەۋلانانىڭ ئەھۋالى زىكىر قىلىنىدۇ. ھەزرىتى مەۋلانا پەرغانە ۋىلايىتىدە ئىدى. ئەمىرلەردىن ھەرقايسىسى ئۇ زاتنىڭ خىزمەتلىرىگە بېرىپ، شەرەپلىك سۆھبەتلىرىنىڭ بەرىكىتىدىن بەھرىمەن بولاتتى. پېقىر مۇھەممەدھەيدەر ھەمىشە ھەزرىتى مەۋلانانىڭ مۇبارەك خىزمەتلىرىنى ئۆزۈمگە لازىم تۇتۇپ كەلگەنىدىم. ھەزرىتى مەۋلانانىڭ رەھمەت نەزەرلىرى پېقىرنىڭ بالىلىق ۋاقتىمدا، ئۆرەتۆپىدە كېسەل بولغان چېغىمدا ۋە بۇخارادىن قاچقان ۋاقتىمدا بېشىمغا سايە سېلىپ، چوڭ - چوڭ بالا - قازالاردىن خالاس بولغانىدىم. بۇنىڭ تەپسىلاتى يۇقىرىدا بايان قىلىنغانىدى. بۇ كۈنلەرگە كەلگەندە ھەزرىتى مەۋلانا پېقىرنى ئىلگىرىكىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق مەرھەمەت نەزەرلىرى بىلەن ئەزىز ۋە مۆھتەرەم قىلدى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ھەزرىتى مەۋلانادىن ئاجايىپ - غارايىپ ئەھۋاللار ۋە مۆجىزىلىك كارامەتلەر كۆرۈلۈپ تۇراتتى. شۇ جۇملىدىن بىرى شۇكى، ئاتامنىڭ مۇلازىملىرىدىن سەيىدىم كۆڭلىداش ئاتلىق بىر مۇرىتى بار ئىدى. بىر كۈنى ئۇ مەۋلانانىڭ شەرەپلىك خىزمەتلىرىگە بېرىپتۇ. ھەزرىتى مەۋلانا ئۇنىڭ چېھرىلىرىدىن غەم ئىزنالىرىنى كۆرۈپ سەۋەبىنى سوراپتۇ. سەيىدىم ئەھۋالنى بايان قىلىپ: «مۇھەممەدھەيدەر مىرزا ھىساردىن خانىنىڭ ھەمشىرىسىنى نىكاھىغا ئېلىپ، كۆرەگانلىق مەرتىۋىسىگە ئېرىشىش نىيىتىدە كېلىپتۇ. ئەمما، ئەمىرلەر بۇ نىكاھنىڭ ژۇ- جۇدقا چىقماسلىقى ئۈچۈن سايى - سەۋەب قىلىۋېتىپتۇ، خانىنىڭ ھەممە ئەمىرلىرىنىڭ پىكرىگە خىلاپلىق قىلىشى مۇشكۈلدۇر. شۇ سەۋەبتىن كۆڭلۈم مالال ۋە پەرىشان بولۇۋاتىدۇ» دەپتۇ. ھەزرىتى مەۋلانا ئۇنىڭغا: «مېنىڭ قارىشىمچە بۇ نىكاھنى پاك ۋە بۈيۈك تەڭرى قارار قىلغاندۇر. ئەمىرلەرنىڭ ئۇنىڭغا قارشى سايى - سەۋەبلىرى ھېچ ئىشقا يارىمايدۇ. بۇ نىكاھ ئەلۋەتتە ژۇجۇدقا چىقىۋىسىدۇر» دەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن سەيىدىم كۆڭلىداش ھەزرىتى مەۋلانادىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، دەرھال كېلىپ ماڭا بايان قىلىپ، خۇش خەۋەر يەتكۈزدى. بۇ ۋەقە خانىنىڭ قازاقلار تەرىپكە كەتكەن كۈنلىرىدە بولغانىدى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن خان يېتىپ كەلدى - دە، پېقىرنى ھەزرىتى مەۋلانا بېشارەت بەرگەن ئاشۇ بەخت دۆلەتكە يەتكۈزۈپ، زامانداشلىرىم ئارىسىدا ئەزىز ۋە يېگانە قىلدى. تارىخقا توققۇزىيۇز ئون‌توققۇز[1] بولغاندا، بۇ پېقىرنى كۆرەگانلىق مەرتىۋىسى بىلەن ئىززەت ۋە ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلدى.

بۇ ئەھۋالنىڭ بەزى جايلىرى بۇ ھېكايەت بىلەن باغلىنىشلىقتۇر. يۇقىرىدا بايان قىلىنىپ ئۆتۈلگىنىدەك، سۇلتان ئەھمەدخاننىڭ تۆت قىزى بار ئىدى. ئۈچىنچى قىزى مۇھىببە سۇلتان خانىم ئىدى. ئۇنى سۇلتان ئەھمەدخان ژاپات بولغاندىن كېيىن، سۇلتان مەھمۇدخان بېقىۋالغانىدى. سۇلتان مەھمۇدخان ئاخىرىغا كېلىپ، شاھىبەگخانىنىڭ ھۆكمى بىلەن شېھىد- لىك شەربىتىنى ئىچتى. مۇھىببە سۇلتان خانىم سۇلتان مەھمۇدخانىنىڭ قىزى قۇتۇق خانىم- نىڭ قېشىدا قالغانىدى. تاشكەندنىڭ ۋەيرانچىلىقى ژاقتىدا، قۇتۇق خانىمنى جانىبەك سۇلتانغا بەرگەنىدى. تاغام قارشىلىق قىلىپ جانىبەك سۇلتاننى پەرغانە ژىلايىتىدىن قوغلاپ چىقاردى. مۇھىببە سۇلتان خانىم قۇتۇق خانىمدىن ئايرىلىپ قالغانىدى. خان ئەندىجانغا كەلگەندىن كېيىن، ئۇ خان بىلەن كۆرۈشكەنىدى. خان تۆت ھەمشىرىسى ئىچىدە مۇشۇ مۇھىببە سۇلتان خانىمغا بەكرەك ئامراق ئىدى. ئۇنى تولىمۇ ئەزىز ۋە مۇكەررەم تۇتاتتى. نەچچە مۇددەتكىچە ئايرىلىپ يەنە كۆرۈشۈپ بىر يەردە بولغاندىن تارتىپ، خان مۇھىببە سۇلتان خانىمغا ھەددىدىن زىيادە ۋە ھېسابتىن تاشقىرى مېھر - شەپقەت ۋە ئىززەت - ئېكرام قىلاتتى. ئۇنى پېقىرغا نىكاھلاپ بەرگەندە، شۇنداق ئالىي توي ۋە مەرىكە بولدىكى، كىشىلەر ئۇنى نەچچە مۇددەتلەر- گىچە ئەسلىشىپ يۈردى.

خان شۇ يىلى قىشتا، ئاخسىغا تەۋە پىشخەران دېگەن يەردە قىشلىدى. قىش ئوتتۇرىسىدا ئاخسىنىڭ ھاكىمى مىرغورى بارلاس كېسەل بىلەن ژاپات بولدى. خان پىشخەراندىن ئاخسىغا كېلىپ قىشنى چىقاردى. مىرئەييۇپ موغۇللار ئۇبەيدۇللاخاندىن زەربە يېگەن ژاقتىتىن تارتىپ ھىسارىدا ئىدى. شۇ يىلى باھار پەسلىدە خان ئاخسىنى مىرئەييۇپ بەگچەككە بەردى. مۇشۇ ئەسنادا ئۆزبېكلەرنىڭ يۇرۇش قىلىپ كېلىۋاتقانلىق خەۋىرى ئاڭلاندى.

ئۆزبېكلەرنىڭ بۇ قېتىم كېلىشىدىكى سەۋەب شۇ ئىدىكى، ئالدىنقى يىلىدا قاسىمخان

---

① ھىجرىيە 919 - يىلى مىلادىيىنىڭ 1513 - 1514 - يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇرچە كىتاب توري

كېلىپ قايتقاندى. شۇ يىل ياز چىققۇچە قاسىمخاندىن قورقۇپ، ئۆزبېكلەر ھېچ تەرەپكە قارىيالماي، ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتۈپ تۇرغان ئىدى. قىش كىرگەندىن كېيىن ئۆزبېكلەرگە شاھ ئىسمائىلنىڭ ئەندىشىسى كۈچەيدى. چۈنكى، جەيھۇن دەرياسىنىڭ سۈيى ئازلىغان ۋاقىتلىدا مىرنەجمنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش ئۈچۈن، شاھ ئىسمائىلنىڭ توساتتىن كېلىپ قېلىشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئۆزبېكلەر بۇ قىشنى شۇ ۋەھىمە بىلەن ئۆتكۈزدى. شۇ سەۋەبتىن خان بۇ بىر يىلدا ئۆزبېكلەرنىڭ ھۇجۇمىدىن ئامان بولدى. شاھ ئىسمائىل ئىراقتا يېنىپ كەتكەندە، قاسىمخانمۇ ئۆزبەكنىڭ ئەسلىي ئورنىغا ياندى. بابىر پادىشاھمۇ كابۇلغا قاچتى. ئۆزبېك شەيبانىنىڭ خان بىلەن جەڭ قىلىش ۋە ئەندىجانغا ھۇجۇم قوللىرىنى ئۈزىتىشتىن باشقا خىيالىرى قالمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، باش باھار ۋاقتىدا ئۆزبېكلەر پۈتكۈل قوشۇنى بىلەن ھېچبىر ۋەھىمە ۋە ئەندىشىسىز ھالدا ئەندىجانغا يۈرۈش قىلدى. بۇ خەۋەر خانغا ئاڭلانغاندىن كېيىن، پەرغانە ۋىلايىتىنى تاشلاپ، قەشقەرگە كەتتى. بۇ ۋەقە پات يېقىندا بايان قىلىنغۇسى.

شاھ ئىسمائىلنىڭ ئاخىرقى ئەھۋاللىرىنىڭ بايانى

مەخپىي قالمىسۇنكى، شاھ ئىسمائىل ئىراقتىن كېلىپ، مەرۋى شاھىجاھاندا شاھىبېك-خاننى ئۆلتۈرگەن ۋاقىتتا، ھەممە ئەتراپتىكى پادىشاھلار شاھ ئىسمائىلنىڭ ھەيۋىتىدىن ۋەھىمگە چۈشۈپ چۆچۈشتى. ئۇنىڭ سىياسىتى بىلەن ۋە كىچىككىنە ياردەم ئەۋەتىشى بىلەن بابىر پادىشاھ ھەمزە سۇلتان بىلەن جەڭ قىلىپ، غەلىبە ۋە نۇسرەت تاپتى. ئاندىن كېيىن يەنە ئۇنىڭ داڭقى ھەم سىياسىتىنىڭ شۆھرىتى ھەر تەرەپكە تولدى. بۇ سەۋەبتىن بابىر پادىشاھ بۇخارا ۋە سەمەرقەندنى شۇنچە ئاسانلا قولغا كىرگۈزدى. بابىر پادىشاھ سەمەرقەندتىن چىققان ۋاقتىدا، شاھ ئىسمائىلدىن مەدەت تىلىدى. شاھ ئىسمائىل مىرنەجمنى 60 مىڭ كىشى بىلەن كۆمەكلىشىشكە ئەۋەتتى. ئۇلار غىجدۇۋاندا ئۆزبېكلەر بىلەن جەڭ قىلدى. جەڭدە پادىشاھ يېڭىلىپ، مىرنەجم ئۆلۈپ، نۇرغۇن ئەسلىھە ۋە قورال - ياراغلار نابۇت بولدى. بۇ سەۋەبتىن ئۆزبېكلەر شاھ ئىسمائىل مىرنەجمنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش ئۈچۈن، ماۋەرائۇننەھرگە كېلىدۇ دەپ ناھايىتى كۆپ ئەندىشىدە ئىدى. ئۆزبېكلەر تاكى بىر يىلغىچە بۇ ئەندىشە بىلەن ھېچ تەرەپكە ھۇجۇم قىلالمىدى.

بۇ كۈنلەردە رۇم پادىشاھى سۇلتان سەلىم شاھ ئىسمائىل ئۈستىگە نەچچە لەك لەشكەر بىلەن كەلگەندى، شۇڭا شاھ ئىسمائىل ئىراقتا يېنىپ بارغاندى. شاھ ئىسمائىل 30 مىڭ كىشى بىلەن چىقىپ، سۇلتان سەلىم بىلەن ناھايىتى قاتتىق جەڭ قىلدى. جەڭدە شاھ ئىسمائىل ئۆزى ئالتە كىشى بىلەن قۇتۇلۇپ قاچتى. قالغان لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسى رۇملۇقلارنىڭ قولىدا پۈتۈنلەي يوقالدى. سۇلتان سەلىمۇ ئۇنىڭدىن زىيادە ھۇجۇم قىلمايۋەمغا يېنىپ كەتتى. شاھ ئىسمائىل يېڭىلىپ ئىراقتا قالدى. ئاز پۇرسەتتە ئۇ ئۆزبېكنىڭ ھەمجىنسلىرى بولغان نەمرۇد ۋە فىرئەۋنلەرگە قوشۇلۇپ، ئەسفەلىس - سافىلىن ناملىق دوزاخقا تۇنۇن بولدى. شاھ ئىسمائىلنىڭ ئورنىدا ئوغلى شاھ توھماس ئىراققا پادىشاھ بولدى. ئۇمۇ نەچچە نۆۋەت رۇملۇق لەشكىرى ئىسلامنىڭ قولىدىن زەربە يېدى. ئاندىن كېيىن رۇملۇقلاردىن قورقۇپ، ئۆزبېكنىڭ باتىل مەزھەپلىرىنى كۈچەيتىشكە ئارتۇقچە تىرىشچانلىق كۆرسىتەلمىدى ۋە ئاتىسىنىڭ ناچار ئادەتلىرىگە ئاتىسىدەك دىققەت قىلالمىدى. نەزم:

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئەۋلاد گۇرۇپپىسى

نىجىسىدىن باش ئالماس جۇۋازچى ئۆيى،
كى ئاغرامچىدۇر قىسقە، تارتار قويى.

تاكى بۇگۈنگىچە شاھ توھماس ئاتىسىنىڭ ئورنىدا ئىراق زېمىنىغا پادىشاھتۇر.

شەيبانىي خانلىرىنىڭ تاكى بۇگۈنىگىچە ماۋەرائۇننەھردە بىر - بىرلىرىدىن كېيىن سەلتەنەت تۇتقانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ ئەھۋاللىرىنىڭ زىكرى

ۋاقتىكى، ئۆزبېك شەيبان سۇلتانلىرى مىرنەجمنى ئۆلتۈرۈپ، تۈركمەنلەر ۋە پادىشاھ ئۈستىدىن غەلىبە قىلدى. بۇ ۋەقە تارىخقا توققۇزيۈز ئون‌سەككىزدە قىشنىڭ باشلىرىدا[1] يۈز بەرگەنىدى. شۇ يىلنىڭ باھار ۋاقتىدىمۇ[2] شاھ ئىسمائىلنىڭ ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن كېلىشىدىن ۋە قاسىمخاننىڭ كېلىشىدىن قورقۇپ، ئۆزبېكلەر ھېچ تەرەپكە چېقىلالمىدى. تارىخقا توققۇزيۈز ئون‌توققۇز قىش ۋاقتىدا[3] شاھ ئىسمائىل سۇلتان سەلىمنىڭ كەلگەن خەۋىرىنى ئاڭلاپ ئىراققا كەتتى. قاسىمخان ئۆز مەملىكىتىنى ئىدارە قىلىش ئۈچۈن، ئۇبىيرە سۇبەيرەگە كەتتى. بۇ ئىككى چوڭ دۈشمەندىن خاتىرجەم بولغان ئۆزبېك شەيبانىيلىرى ھەممە ۋەھىمىدىن ئازاد بولدى. يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتۈلگىنىدەك، [ئۇبەيدۇللا]خان ھىسارغا بېرىپ مۇغۇللارنىڭ ئىشىنى بىر تەرەپ قىلدى.

تارىخقا توققۇزيۈز يىگىرمە، باھار پەسلىدە[4] شەيبانىيلار ئەندىجانغا يۈرۈش قىلدى. خان ئەندىجاندا تۇرۇپ، ئۆزبېكلەر بىلەن جەڭ قىلىشنىڭ دۆلەتنىڭ ئىستىقبال ئەينىكىگە مالاللىق ۋە مۇشكۈلچىلىك توزانلىرىنى قوندۇرۇشتىن باشقا پايدا يەتكۈزمەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ يەتتى. شەيبانىيلارغا تاقابىل تۇرغىدەك‌قۇدرىتى بارلاردىن ۋە شەيبانىيلار چېگرىسى ئىچىدە شەيبانىيلارغا ھۇجۇم قىلغانلاردىن بىرى بابىر پادىشاھ ئىدى. ئۇمۇ نائۇمىدلىك ئايىغىنى مەيۇسلۇك ئۈزەڭگۈسىگە قويۇپ كابۇلغا كەتتى. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى شەيبانىيلار يېتىپ كېلىشتىن ئىلگىرى، ئەندىجاننى تاشلاپ بېرىپ قەشقەرگە كېتەيلى، دېيىشتى. بۇ پىكىرگە ھەممەيلەن قوشۇلۇپ قارار چىقىرىلدى. خان موغۇلىستان يولى بىلەن قەشقەر تەرەپكە بەدەر كەتتى. پەرغانە ۋىلايىتى ھەم ماۋەرائۇننەھر بىلەن قوشۇلۇپ شەيباننىڭ تەسەررۇپىغا كىردى. كۆچۈم خان ھەممە سۇلتانلاردىن ياشقا چوڭ بولغانلىقى ئۈچۈن، خانلىق مەرتىۋىسى قەدىمىي ئادەت بويىچە، كۆچۈم خانغا قارار تاپتى. ۋەلىئەھدىلىك ھېسابلىنىدىغان قائالغەلىك مەرتىۋىسى سۆيۈنچەك خانغا قارار تاپتى. ئەمما، سۆيۈنچەكخان كۆچۈم خاندىن ئىلگىرى ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ ئورنىدا جانىبېك سۇلتان قائالغە بولدى. ئۇمۇ سۆيۈنچەك سۇلتاننىڭ ئارقىسىدىن، ئاخىرەت يولىغا كىردى. بۇلاردىن كېيىن كۆچۈم خانمۇ ئۆلۈم سەپىرىگە راۋان بولدى. خانلىق تەختى كۆچۈم خاننىڭ ئوغلى ئەبۇسەئىدخانغا تەۋە بولدى. نەچچە مۇددەتلەردىن كېيىن، ئۇمۇ كەتكەنلەرنىڭ ئارقىسىدىن كېتىپ، خانلىق تەختىنى بوش قالدۇردى. شۇ

---

① ھىجرىيە 918 - يىلى قىشنىڭ باشلىرى مىلادىيىنىڭ 1512 - يىلى 12 - ئايلارغا توغرا كېلىدۇ.
② بۇ ۋاقىت مىلادىيە 1513 - يىلى 3 - ئايلارغا توغرا كېلىدۇ.
③ ھىجرىيە 919 - يىلى قىش ۋاقتى مىلادىيە 1513 - يىلى 12 - ئايلارغا توغرا كېلىدۇ.
④ ھىجرىيە 920 - يىلىنىڭ باھار پەسلى مىلادىيە 1514 - يىلى 3 - 4 - ئايلارغا توغرا كېلىدۇ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ۋاقتىدا ئۇبەيدۇللاخان خانلىق تەختىدە ئورۇن ئالدى. گەرچە تارىخقا توققۇزيۇز ئون بىر[1] بولغان ۋاقتىدىن باشلاپ، تاكى يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان خانلارنىڭ ئاخىرىدىكىسىگىچە بولغان ئارىلىقتا ئۇبەيدۇللاخان ھەممە خانلارنىڭ ئىشلىرىغا باش بولۇپ، ئۇلارنىڭ پۈتكۈل ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن خانلىق مەرتىۋىسىنى كۆڭلى خالىمايتتى. ئەگەر ئۇبەيدۇللاخان خان بولۇشنى خالىغان بولسا ئىدى، ئىنساپ شۇ ئىدىكى، ھېچكىم ئۇنىڭغا تارتىشى تۇرمىغان بولاتتى. ئۇبەيدۇللاخان قەدىمىي قائىدىگە ريئايە قىلىپ، سۇلتانلار ئىچىدىن قايسىسى ياشقا چوڭ بولسا، شۇنى خانلىق تەختىدە ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزى ئىتائەتكارلىق ئورنىدا تۇرغانىدى. ئەبۇسەئىدخاندىن كېيىن ئۇبەيدۇللاخاندىن ياشقا چوڭ كىشى قالمىدى. شۇڭا، ئۇبەيدۇللاخان ئاشۇ ۋاقتىدىلا ئاندىن خانلىق تەختىدە ئورۇنلاشتى. ئۇ شۇنداق ھۆكۈمرانلىق قىلدىكى، ئادالەت ۋە ئېھسان شامالىدىن ئالەمنىڭ دىماغلىرى ئىپار ھىدلىرىغا تولدى. ئۇ تارىخقا توققۇزيۇز قىرىق ئالتە[2] يانىي ئالەمدىن باقىي ئالەمگە كۆچتى ــ ئۇنىڭ ھۆججەتلىرى نۇرلۇق بولغاي ۋە ئورنى جەننەتتە بولغاي.

پېقىرنىڭ كۆچلۈك گۇمانىم شۇكى، بۇ يۇز يىلنىڭ ئىچىدە پۈتكۈل جاھاندا ئۆتكەن خانلار ۋە پادىشاھلار ئىچىدە بەزىلىرىنى كۆردۈم، بەزىلىرىنىڭ سۈپەتلىرىنى نەقلەن ئىشتىتىم. ئەمما، ئۇبەيدۇللاخاندەك پادىشاھنى كۆرمىگەن ۋە ئاڭلىمىغان بولسام كېرەك. چۈنكى، ئۇبەيدۇللاخان شۇنداق پادىشاھ ئىدىكى، كامىل مۇسۇلمان، تەقۋادار، پەرھىزكار ئىدى. دىن، مىللەت ۋە دۆلەتنىڭ مۇلكىي، ھەربىي ۋە پۇقرالار ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى پۈتۈنلەي شەرىئەت قانۇنى بىلەن بىر تەرەپ قىلاتتى. مۇبارەك شەرىئەت ھۆكمىدىن، قىلچىلىك تاشقىرىغا چىقىشقا رۇخسەت قىلمايتتى. شىجائەت جاڭگىلىدا شىرلارنى ئوۋلىغۇچىدەك ئىقتىدارغا ئىگە ئىدى. ئۇنىڭ ئىككى قوللىرى ساخاۋەت دەريالىرىنىڭ گۆھەر چاچقۇچى سەدەپلىرىدەك ئىدى. ئۇنىڭ مۇبارەك سۈپەتلەرگە ئۇجۇدى تۇرلۇك پەزىلەتلەر بىلەن زىننەتلەنگەن ئىدى. خەتنى يەتتە خىل نۇسخىدا ياخشى يازاتتى. بۇ يەتتە تۇرلۇك خەتنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن راست نۇسخا خېتى چىرايلىق ئىدى. ئۆز قولى بىلەن نەچچە «كەلامۇللاھ» (قۇرئان) نى كۆچۈرۈپ، تەڭرى تائالانىڭ شەرەپلىك جايى بولغان ھەرەم شېرىپكە ئىھتىرام بىلەن ئەۋەتتى. نەسىختەئلىق خېتىنىمۇ ناھايىتى ياخشى يازاتتى. تۇركىي، ئەرەبىي ۋە پارسىي تىلدا شېئىرنى ئىنتايىن گۈزەل ئىيتاتتى، شۇنىڭدەك دىۋانىمۇ بار. مۇزىكا ئىلمىدە دۇتارنىمۇ ياخشى بىلەتتى. ھازىرغىچە مۇزىكا ئەھلى ئارىسىدا ئۇنىڭ ئىجاد قىلغان ئاھاڭلىرىنىڭ كۆپىنچىسى بار. دېمەك، ئۇ پۈتكۈل ياخشى سۈپەتلەرنى ئۆزىدە جەملىگەن پادىشاھ ئىدى. ئۇ ھايات بولغان مۇددەت ئىچىدە پايتەخت بۇخاراغا ئالىملار ۋە پەزىلەت ئىگىلىرى شۇ دەرىجىدە يىغىلدىكى، خالايىق بۇ دەۋردىكى بۇخارانى سۇلتان ھۈسەين مىرزا ئەسىرىدىكى ھېرات بىلەن باراۋەر دەپ قارايتتى. بابىر پادىشاھ سۇلتان سەئىدخان ۋە ئۇبەيدۇللاخاندىن ئىلگىرى ئالەمدىن ئۆتتى. شۇڭا، ئۇبەيدۇللاخاننىڭ ئەسلىمىلىرىنى ئۇلاردىن كېيىن بايان قىلىش لازىم ئىدى. ئەمما، پادىشاھنىڭ ھەم خانىنىڭ ھېكايەتلىرى ئۇزۇن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزبېك ھېكايەتلىرىنىڭ ئۇ ھېكايەتلەر بىلەن چېتىشلىقى يوق ئىدى. ئەگەر ئۇبەيدۇللاخاننىڭ ئەھۋالىنى ئۇلارنىڭ ۋەقەلىرىدىن كېيىن بايان قىلساق، ھېكايە چېچىلاڭغۇ بولۇپ قالاتتى. شۇڭا، ئۆزبېك شەيبانىيلارنىڭ ئەھۋاللىرىنى تاكى ئۇبەيدۇللاخانغىچە ئىخچام ھالەتتە بايان قىلدۇق. ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن، بۇ كىتابتا ئۆزبېك ھېكايىتى بايان قىلىنىۋاتقان ــ تەڭرى ئەك ياخشى بىلگۈچىدۇر.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

---

⑤ھىجرىيە 946 ـ يىلى مىلادىيىنىڭ 1539 ـ 1540 ـ يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ.

①ھىجرىيە 1946 ـ يىلى مىلادىيىنىڭ 1539 ـ 1540 ـ يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ.